

Globalizácia

- prístupy a koncepcie vybraných autorov

Irina Mattová

Prešovská univerzita v Prešove
Filozofická fakulta, Inštitút politológie

Abstrakt

Príspevok poukazuje na problém nejednotnosti vo vymedzení obsahu pojmu globalizácia v spoločenských vedách a pomenúva hlavnú príčinu nejasnosti a nejednoznačnosti v používaní daného pojmu. Mnohorakosť ponímania globalizácie ilustruje na príkladoch klasifikácií vybraných autorov, ktoré predstavujú zatriedenie odlišných prístupov ku globalizácii na základe určitých kritérií. Porovnaním jednotlivých klasifikácií autorka odhaľuje existenciu odlišných metód prístupu k zaraďovaniu rôznych obsahov pojmu globalizácia do teoretického rámca.

Kľúčové slová: globalizácia, klasifikácia globalizácie.

1. Rôznorodosť ponímania globalizácie

Pojem globalizácia sa v poslednom období stal všeobecne prijímanou súčasťou mnohých vyjadrení vedcov, politikov, ale aj laickej verejnosti. Široká akceptácia a používanie tohto pojmu však neustále narážajú na otázku nepresnosti a nejednoznačnosti jeho vymedzenia. V súčasnosti existuje veľké množstvo ponímaní globalizácie, ktoré sa navzájom, niekedy aj diametrálne, odlišujú. Rôznorodý spôsob nazerania na daný jav následne často vedie k odlišnému chápaniu jeho podstaty, prejavov, príčin i dôsledkov.

V tomto príspevku sa pokúsim stručne pomenovať hlavnú príčinu diferencií vo vymedzovaní významu pojmu globalizácia a následne sa budem venovať analýze rôznych ponímaní tohto pojmu. Mojim cieľom pritom nebude obsiahnuť všetky doteraz existujúce spôsoby nazerania na globalizáciu, ale skôr poukázať na rozmanitosť východísk a prístupov ku skúmaniu tohto javu.

Vzhľadom na značné množstvo autorov, ktorí sa venujú problematike globalizácie, sa túto mnohorakosť pokúsím ukázať na pozadí už jestvujúcich syntéz vybraných autorov (Beck, Held a McGrew, Scholte, Baylis a Smith, Jones). Tieto predstavujú usporiadanie odlišných prístupov ku globalizácii na základe určitých kritérií. Väčšina vybraných autorov pracuje v oblasti politických vied, prípadne medzinárodných vzťahov. V dvoch prípadoch však uvádzam klasifikáciu autorov, ktorí sa venujú skúmaniu procesu globalizácie z pohľadu iných spoločenskovedných oblastí - sociológie (Beck) a geografie (Jones). Klasifikácie vybraných autorov sú usporiadané chronologicky, podľa obdobia svojho vzniku, a kvôli väčšej prehľadnosti sú doplnené názornými schémami.

V závere štúdie sa pokúsím o stručné porovnanie vybraných klasifikácií.

1.1. Príčina nejednotnosti ponímania pojmu globalizácia

Slovo globalizácia sa po prvýkrát objavilo a začalo používať v 60-tych rokoch 20. storočia. Jeho význam bol spočiatku vymedzený vo veľmi všeobecnej rovine a pomerne stroho, ako „čin globalizovania“ (etymológiu slova globalizácia bližšie pozri Mattová, 2003, s. 7–14), čím bol vytvorený priestor pre jeho možné aplikovanie v rôznych oblastiach spoločenského života.

Toto slovo sa ujalo a začalo nadobúdať charakter pojmu najmä v spoločenských vedách, ktoré hľadali nové pomenovanie pre skúmané javy. Andrew Jones (2006) v úvode svojho slovníka *Dictionary of Globalization* uvádza tri spoločenskovedné oblasti, ktoré približne v rovnakom čase začali nezávisle od seba pracovať s pojmom globalizácia a napĺňať ho odlišným obsahom – sú to teória podnikania a manažmentu (business and management theory), teória o spoločnosti a kultúre (social and cultural theory) a napokon politická ekonómia a iné spoločenské vedy zaoberajúce sa rozvojom medzinárodnej ekonomiky a politiky po druhej svetovej vojne. Prehľad významov, ktoré sa od 60-tych rokov 20. storočia v rámci týchto akademických oblastí rozvíjali, a ich hlavných predstaviteľov názorne zachytáva nasledujúca schéma (Schéma č. 1).

Teória podnikania a manažmentu, formovaná v USA, označovala pojmom globalizácia odporúčanú stratégiu, akou mali postupovať firmy, ktoré chceli zvýšiť svoju konkurencieschopnosť na trhu. Táto stratégia nabádala na vytváranie nadnárodných spoločností a rozširovanie ich aktivít mimo hranice národných štátov.

Teória o spoločnosti a kultúre sa pojmom globalizácia snažila zachytiť jav integrovania spoločnosti v globálnom meradle, ku ktorému začalo dochádzať pod vplyvom rozvoja nových foriem komunikácie. V rámci tohto prúdu sa taktiež objavilo aj ponímanie globalizácie ako prepojenosti ľudstva, najmä v súvislosti s otázkou globálneho životného prostredia a vyčerateľnosti zdrojov.

Schéma č. 1: Významy pojmu globalizácia dominantné od 60-tych do 90-tych rokov 20. storočia

TEÓRIA PODNIKANIA A MANAŽMENTU	TEÓRIA O SPOLOČNOSTI A KULTÚRE	POLITICKÁ EKONÓMIA A INÉ SPOLOČENSKÉ VEDY		
globalizácia = stratégia	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%;">globalizácia = integrovanie spoločnosti</td> <td style="width: 50%;">globalizácia = prepojenosť ľudstva</td> </tr> </table>	globalizácia = integrovanie spoločnosti	globalizácia = prepojenosť ľudstva	globalizácia = jav spôsobujúci nerovnomerný rozvoj
globalizácia = integrovanie spoločnosti	globalizácia = prepojenosť ľudstva			
Ohmae, K.	McLuhan, M. Lovelock, J.	Frank, A. G. Wallerstein, I.		

Politická ekonómia a iné spoločenské vedy rozpracúvali pojem globalizácie najmä v kontexte existencie nerovnomerného rozvoja medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami a skúmania možností rozvoja krajín Tretieho sveta (Jones 2006).

Už na základe tohto stučného prehľadu je možné pozorovať, aké odlišné významy sa takmer od samotného vzniku pojmu globalizácia začali spájať s jeho interpretáciou. Globalizácia bola jednak chápaná ako stratégia, teda spôsob plánovania a riadenia činností, akým sa má dosiahnuť určený cieľ. Zároveň bola pojmom globalizácia označovaná aj špecifická integrácia spoločnosti, čiže určitý práve prebiehajúci proces. Tento pojem okrem toho vyjadroval aj vzájomnú prepojenosť ľudstva, teda výsledok istých procesov. A napokon, pojem globalizácie označoval aj jav, spôsobujúci nerovnomerný rozvoj, alebo zjednodušene povedané ako jav s prevažne negatívnym pôsobením.

Takéto rozpracovávanie pojmov, kde sa používalo rovnaké slovo, ale s odlišnými významami, nebolo problematické, pokiaľ sa jednotlivé vedné disciplíny rozvíjali nezávisle na sebe. S nárastom multidisciplinarity v spoločenských vedách v 80-tych rokoch sa však rôzne významy pojmu globalizácia dostávali do užšieho kontaktu a začali sa prekrývať. Situáciu ešte viac skomplikovalo to, že sa pojem globalizácia, najmä vplyvom historických udalostí z konca 90-tych rokov, akými bol koniec studenej vojny a rozšírenie kapitalizmu voľného trhu, vymanil z čisto vedeckých kruhov a rýchlo sa ujal v oblasti žurnalistiky, politiky, ale aj u laickej verejnosti, a zároveň sa rozšíril do mnohých ďalších jazykov. (Jones 2006, Mattová 2003). Táto variabilita v používaní pojmu globalizácia v odlišných významoch a kontextoch sa nevyhnutne stala základom pre jeho nejasnosť a nejednoznačnosť.

1.2. Klasifikácie rôznych ponímaní globalizácie

Reakciou na vzniknutú neprehľadnosť používaných významov pojmu globalizácia bola snaha zachytiť a sprehľadniť vyvíjajúcu sa diskusiu o globalizácii v akademických kruhoch. Z tohto dôvodu boli na základe rozličných kritérií vypracované rôzne klasifikácie jednotlivých prúdov v chápaní globalizácie.

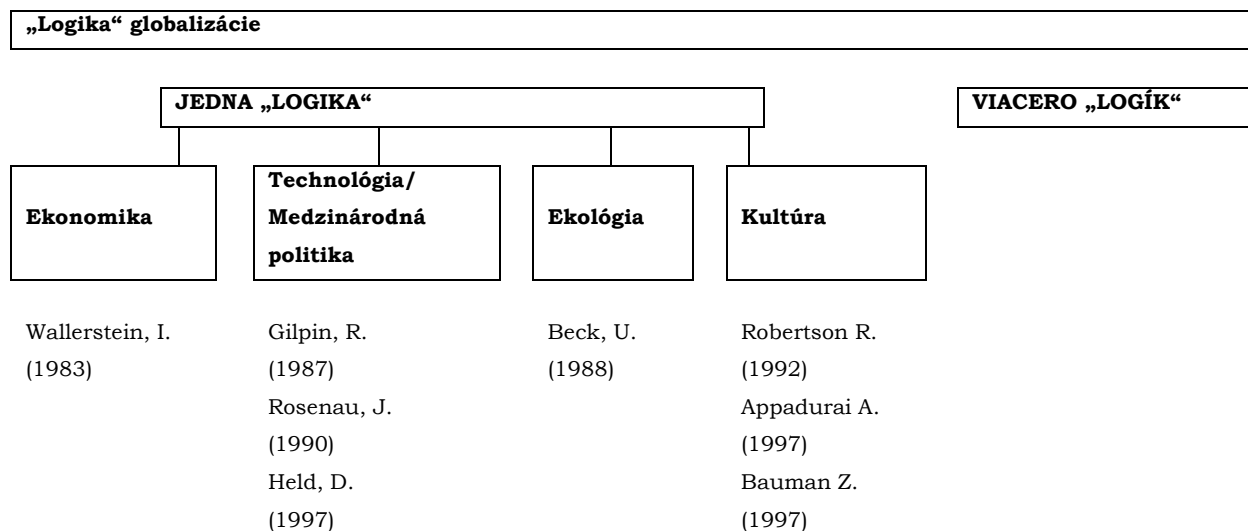
1.2.1. Klasifikácia ponímaní globalizácie podľa Becka

Jeden z prvých ucelených prehľadov rôznych ponímaní globalizácie podáva v roku 1997 Ulrich Beck vo svojej práci nazvanej *Was ist Globalisierung?* (v slovenskom preklade vyšlo v roku 2004 pod názvom *Čo je globalizácia?*). Ako ústredné kritérium pritom zohľadňuje odpovede jednotlivých autorov na otázku, čím je proces globalizácie poháňaný. Na základe toho rozdeľuje autorov na dve skupiny – tých, ktorí tvrdia, že globalizáciu poháňa jedna dominantná „logika“ a tých, ktorí sa snažia dokázať, že v tomto prípade ide skôr o komplex viacerých „logík“. Autorov prvej skupiny ďalej diferencuje tematicky, teda podľa toho, či daná dominantná „logika“ je povahy ekonomickej, technologickej, politickej, ekologickej, kultúrnej a pod.

Schéma č.2 názorne zachytáva Beckovu klasifikáciu, kritériá, ktoré pri jej vytváraní zohľadnil, ako aj autorov, ktorých do jednotlivých prúdov zaradil (tí sú zoradení chronologicky podľa roku vydania práce, o ktorú sa Beck opieral).

Medzi zástancov myšlienky, že impulz zintenzívňovania globalizácie spočíva v oblasti ekonomiky, resp. „svetoeconomiky“, patrí podľa Becka I. Wallerstein. Ústredným momentom jeho úvah je koncept „svetosystému“. K formovaniu „svetosystému“ podľa tohto autora dochádza v súvislosti s rozvojom kapitalizmu, ktorý má globalizujúci charakter. Kapitalistická „svetoeconomika“ predstavuje základný rámec, v ktorom sa uskutočňuje celé spoločenské dianie. Wallerstein vymedzuje tri súčasti „svetoeconomiky“: trh založený na maximalizácii zisku, štátne štruktúry brániace „voľnému“ fungovaniu kapitalistického trhu“ a „prisvojovanie nadpráce vo vykorisťovacom vzťahu“, ktorý existuje medzi centrom, semiperifériou a perifériou. „Svetosystém“ teda nie je iba zdrojom bohatstva, ale aj zdrojom chudoby a prehlbovania konfliktov. Globalizácia je tak poháňaná vnútornou logikou, ktorá nespôsobuje len integráciu, ale aj dezintegráciu, rozpad. A je to práve rozpad „svetosystému“, ktorý Wallerstein v konečnom dôsledku očakáva (Beck 2004).

Schéma č. 2: Ponímania globalizácie podľa U. Becka

Do skupiny autorov, ktorí považujú za centrálnu logiku globalizácie oblasť medzinárodnej politiky (prípadne pôsobiacu aj v spojení s rozvojom technológií), Beck radí Rosenaua, Gilpina a Helda. Rosenau vymedzuje dve rozdielne fázy medzinárodnej politiky – za prvú pokladá obdobie, v ktorom dominovali národné štáty, druhú nazýva obdobím postmedzinárodnej politiky, pre ktorú je charakteristický koniec dominancie štátu, spojený na jednej strane s nárastom nových aktérov medzinárodnej politiky (medzinárodné inštitúcie, organizácie, nadnárodné korporácie a pod.) a na strane druhej so silnejúcim tlakom na decentralizáciu. Okrem vlastnej dynamiky medzinárodného politického systému je podľa neho vznik tejto „polycentrickej svetovej politiky“ spôsobený rozvojom komunikačných a informačných technológií. Gilpin (2000) sa taktiež domnieva, že medzinárodná politika zohráva kľúčovú úlohu pri vzniku globalizácie. Tvrdí však, že ku globalizácii môže dôjsť len za istých podmienok – jej rozvinutie totiž umožňuje iba „permissívne“ globálne usporiadanie, teda také, na utvorenie ktorého existuje „tichý súhlas“ hegemóna. V tejto súvislosti Held (1999) naopak upozorňuje na to, že jednou z logík globalizácie nie je posilnenie, ale strata štátnej autonómie a suverenity (Beck, 2004).

Samotný autor tejto klasifikácie, Ulrich Beck, považuje za dominantnú logiku ekológiu. Podľa neho globálne ekologické nebezpečenstvá spôsobujú nárast globálneho vedomia o ekologických rizikách a z nich vyplývajúcich dôsledkov s možným dosahom na celú ľudskú spoločnosť. Toto vedomie o spoločnom „osude“ podnecuje formovanie globálnej spoločnosti, ktorú Beck označuje aj ako „svetová riziková spoločnosť“. V rámci svetovej rizikovej spoločnosti rozlišuje tri druhy nebezpečenstiev: ekologické ničenie podmienené bohatstvom, ekologické ničenie podmienené chudobou a zbrane hromadného ničenia. Zároveň upozorňuje na to, že tieto nebezpečenstvá sa môžu navzájom prelínať a vzájomným spolupôsobením stupňovať. Narastanie globálneho vedomia o takýchto nebezpečenstvách

podľa neho umocňuje najmä skutočnosť, že potenciálne i reálne škody z nich vyplývajúce prestávajú byť obmedzené priestorom a časom, vytráca sa ich pôvodca, aj možnosť ich kompenzácie. Prípadné ignorovanie tohto formujúceho sa krízového globálneho vedomia zo strany politikov sa stáva neúčinným, a naopak môže vyvolať tzv. „nedobrovoľné politizovanie“ v rôznych predtým odpolitizovaných sférach spoločenského konania (Beck 2004).

Štvrtá skupina autorov, vyčlenená Beckom, sa venuje predovšetkým skúmaniu globalizačných procesov v oblasti kultúry, tzv. cultural studies. Za ústrednú logiku (nielen kultúrnej) globalizácie jej predstavitelia, ako napr. Robertson, Appadurai či Bauman, považujú vzájomné dialektické pôsobenie globálneho i lokálneho aspektu. Tvrdia, že „lokálne a globálne sa navzájom nevylučujú“ a „lokálne sa musí chápať ako aspekt globálneho“. Z tohto dôvodu navrhujú, aby sa namiesto pojmu globalizácia používal pojem glokalizácia, ktorý by skúmaný jav pomenúval oveľa výstižnejšie. Kultúrnu globalizáciu teda ponímajú ako proces, ktorý je dynamický a má dialektický charakter. Robertson napr. globalizáciu chápe ako jav pozostávajúci z protirečivých aspektov tvoriacich jeden celok, ktoré nazýva aj „paradoxmi“ kultúrnej globalizácie. Radí medzi ne univerzalizmus a partikularizmus, spojenia a fragmentácie, centralizáciu a decentralizáciu, konflikt a vyrovnanie. Popri tom upozorňuje aj na to, že globalizácia má dve navzájom prepojené stránky, jednak na ňu možno nazerať ako na objektívny proces (ktorý nazýva „súčasnú globalizáciu“), ale zároveň aj ako na odraz sveta vo vedomí človeka (ktorý označuje ako „vedomé, masmediálne reflektujúce globalizácie“). Otázkou protirečenia skutočnej reality a vedomia o globalizácii, vrátane možných predstáv o svete, rozvíja aj Appadurai. Podľa neho práve ono predstavuje dialektické prepojenie globálneho a lokálneho. Životy jednotlivcov na lokálnej úrovni sú prostredníctvom informačných technológií konfrontované s predstavami o rozmanitosti a iných možnostiach života, s tzv. „imagináciou možných životov“. Tieto predstavy tematicky delí do piatich okruhov na „obrazy“ o osobách a krajinách (ethnoscapes), technike (technoscapes), financiách (financescapes), médiách (mediascapes) a o samotných ideách či ideológiách (ideascapes). Každá z nich, prípadne v kombinácii s ďalšou, sa podľa Appaduraira môže stať podnetom pre zmenu v akejkoľvek oblasti spoločenského života. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch autorov nazerá Bauman (1999) na vzťah globálneho a lokálneho z iného uhla pohľadu. Aspekt globálneho a lokálneho nevníma len ako súčasť jedného procesu, ale sústreďuje sa aj na dôsledky pôsobenia tohto dialektického prepojenia. A dochádza k záveru, že glokalizácia nevedie k ďalšiemu narastaniu vzájomnej závislosti spoločnosti, ale naopak k „polarizácii a stratifikácii svetového obyvateľstva na globalizovaných bohatých a lokalizovaných chudobných“ (Beck 2004).

1.2.2. Klasifikácia ponímaní globalizácie podľa Helda a McGrewa

Usporiadaniu rozmanitých názorov na globalizáciu sa v roku 1999 venovala aj dvojica autorov Held a McGrew vo svojej knihe *Global Transformations*. Predstavujú v nej tri široké myšlienkové prúdy, na základe ktorých rozdeľujú autorov, píšucich o globalizácii na hyperglobalistov, skeptikov a transformacionalistov. Uvádzajú pritom, že tieto myšlienkové prúdy sú vnútorne značne diferencované a nekorešpondujú s tradičným delením ideologických nazeraní na svet. V prúde hyperglobalistov sa tak napr. stretávajú ortodoxné neoliberálne ponímania globalizácie s marxistickými, medzi skeptikov sa radia niektorí konzervatívci i radikáli. To, čo jednotlivé ponímania daného myšlienkového prúdu spája, sú spoločné stanoviská k otázkam definovania globalizácie, fungovania jej vnútornej dynamiky, jej socio-ekonomických dôsledkov, dosahov na štátnu moc a vládnutie, ako aj jej budúceho vývoja. (Held, McGrew, 1999).

Schéma č.3 zachytáva klasifikáciu ponímaní globalizácie Helda a McGrewa podobným spôsobom ako Schéma č. 2 (všetky nasledujúce schémy v tejto kapitole budú vypracované podľa tohto vzoru).

Hyperglobalisti podľa Helda a McGrewa ponímajú globalizáciu ako proces prebiehajúci predovšetkým v ekonomickej oblasti a za hlavné príčiny jeho zintenzívňovania označujú kapitalizmus a rozvoj technológií. Hoci medzi nimi neexistuje zhoda ohľadom kladov a záporov, ktoré globalizácia prináša, zhodujú sa v tom, že oslabuje postavenie štátu v prospech lokálnych, regionálnych a globálnych mechanizmov vládnutia. Vytvára tak nové spoločenské usporiadanie s novou deľbou práce, ktoré perspektívne smeruje k vytvoreniu globálnej civilizácie. Hyperglobalistami je možné označiť autorov ako Ohmae, Gill, Cox, Greider, Albrow a i.

Skeptici globalizáciu charakterizujú ako „dokonale integrovaný globálny trh“ a na základe porovnaní súčasných štatistických údajov o toku obchodu a kapitálu s údajmi z 19. storočia vyhlasujú existenciu globalizácie za mýtus. Podľa nich totiž nepredstavuje nič iné ako internacionalizáciu, pričom niektorí dokonca tvrdia, že svet, tým že je rozdelený na tri ekonomické bloky (európsky, ázijsko-pacifický a severoamerický), je oveľa menej integrovaný ako v minulosti. Skeptici sú taktiež presvedčení, že postavenie štátu nie je ohrozené a že štát stále disponuje právomocou riadiť a regulovať mieru ekonomickej liberalizácie. Nepredpokladajú vznik globálnej civilizácie, skôr naopak, predvídajú prehlbovanie sociálnej nerovnosti, nacionalizmu, či fundamentalizmu, ako aj boj civilizačných okruhov. Za skeptikov v tomto zmysle možno považovať Hirsta a Thompsona, Gilpina, Huntingtona, Krasnera a ďalších.

Schéma č. 3: Ponímania globalizácie podľa Helda a McGrewa

Definovanie globalizácie**Fungovania vnútornej dynamiky globalizácie****Socio-ekonomické dôsledky globalizácie****Dosahy globalizácie na štátnu moc a vládnutie****Budúci vývoj globalizácie****HYPERGLOBALISTI**

Luard (1990)
Ohmae, K. (1990)
Perlmutter, H. V. (1991)
Reich, R. (1991)
Wriston (1992)
Guéhenno, J. M. (1995)
Strange, S. (1996)
Albrow, M. (1996)
Gill, S. (1995)
Cox, R. (1997)
Greider, W. (1997)
Gray, J. (1998)

SKEPTICI

Gilpin, R. (1987)
Gordon, D. (1988)
Weiss, L. (1988)
Scharpf, F. (1991)
Krasner, S. D. (1993)
Callinicos, A. (1994)
Ruigrok (1995)
Tulder (1995)
Boyer, R. (1996)
Drache, D. (1996)
Hirst, P. (1996)
Huntington, S. P. (1996)
Krugman, P. (1996)
Thompson, G. (1996)
Allen, J. (1997)
Armingeon (1997)
Thompson, G. (1997)

TRANSFORMACIONALISTI

Giddens A. (1990)
Camilleri (1992)
Falk, J. (1992)
Ruggie, J. (1993)
Scholte, J. A. (1993)
Nierop, T. (1994)
Keaohane, R. O. (1995)
Linklater, A. (1995)
MacMillan (1995)
Castells, M. (1995)
Sassen, S. (1996)
Sandel, M. (1996)
Hoogvelt, A. (1997)
Mann, M. (1997)
Rosenau, J. N. (1997)

Umiernenejší postoj k problematike globalizácie zastávajú transformacionalisti. Za globalizáciu označujú jav nový, ktorý je však historicky podmienený, a ktorý predstavuje hlavný impluz spoločenských, ekonomických a politických zmien súčasnosti. Globalizácia sa u nich spája s deteritorializáciou, jej pôsobením vzniká nový spoločenský poriadok, v ktorom sa mení vzťah medzi teritóriom, suverenitou štátu a štátnou mocou. Štát síce stále zohráva dôležitú úlohu, no zároveň silnie postavenie iných inštitúcií s globálnym dosahom. Mení sa aj sociálna stratifikácia spoločnosti, a to tak, že sociálne rozdiely čoraz viac prechádzajú naprieč hranicami jednotlivých štátov. Budúcnosť globalizácie a jej smerovanie sú podľa transformacionalistov, ktorých predstaviteľmi sú napr. Giddens, Scholte, Castells a i., otvorené a neisté (Held, McGrew 1999).

1.2.3. Klasifikácia ponímaní globalizácie podľa Scholteho

Iný ucelený prehľad rozmanitých ponímaní globalizácie podáva Jan Aart Scholte. V práci z roku 2000 *Globalization : A Critical Introduction* sa snaží sprehľadniť stav súčasnej diskusie o globalizácii prostredníctvom roztriedenia rôznych prístupov na základe určitých kritérií. Všíma si pritom predovšetkým ako jednotliví autori globalizáciu definujú; či ju pokladajú za skutočnosť alebo iba za fikciu; kde kladú začiatok formovania tohto procesu; či ho ponímajú ako pokračovanie predošlých procesov alebo jav nový, spôsobujúci zásadnú zmenu spoločenskej štruktúry; ako hodnotia dôsledky globalizácie; a aké sú ich postoje k otázke prijímania politických opatrení vo vzťahu k postupujúcemu procesu globalizácie (Scholte 2000).

Na základe toho, ako je globalizácia jednotlivými autormi definovaná, rozlišuje Scholte jej päť navzájom sa prelínajúcich, ale vo svojej podstate odlišných ponímaní (Schéma č.4).

Prvým z nich je chápanie globalizácie ako internacionalizácie. V tomto prípade sa globalizáciou zväčša rozumie „nárast medzinárodnej výmeny a vzájomnej závislosti“, čoho dôkazom je rast obchodu, investícií, ale aj zvýšenie pohybu osôb, informácií a myšlienok medzi jednotlivými štátmi. Ako reprezentantov takéhoto prístupu ku globalizácii uvádza Hirsta a Thompsona (Scholte 2000).

Druhý pohľad predstavuje ponímanie globalizácie ako liberalizácie. Z tohto hľadiska býva globalizácia definovaná ako „proces odstraňovania vládnych reštrikcií obmedzujúcich pohyb medzi krajinami, ktorý je uskutočňovaný s cieľom vytvoriť ‚otvorenú‘ svetovú ekonomiku ‚bez hraníc‘ “. V tomto zmysle za prejavy globalizácie možno označiť rušenie bariér týkajúcich sa obchodu, kontroly toku kapitálu či vízovej povinnosti občanov. Predstaviteľom tohto prístupu je podľa Scholteho napr. Sander (Scholte 2000).

Tretím spôsobom nazerania na globalizáciu je jej chápanie ako univerzalizácie. Globalizácia v tomto ponímaní predstavuje „proces rozširovania rôznych predmetov a skúseností ľuďom vo všetkých kútoch sveta“. V tejto súvislosti teda možno hovoriť o globalizácii automobilov, čínskych reštaurácií alebo dekolonizácie a pod. Takýto význam globalizácie sa objavuje v prácach Reiserera a Daviesa (Scholte 2000, s. 16).

Štvrtá možná definícia globalizácie sa spája s westernizáciou alebo modernizáciou. Podľa tohto prístupu je globalizácia „proces, prostredníctvom ktorého sa po celom svete rozširujú sociálne štruktúry modernity (kapitalizmus, racionalizmus, industrializácia, byrokratizácia atď.), pričom zvyčajne ničia predtým existujúce kultúry a sebaurčenie komunit“. Táto interpretácia zvyčajne poukazuje na globalizáciu ako na imperializmus alebo na kolonizáciu. Medzi jej predstaviteľmi Scholte uvádza Spybeyu, Taylora, Schillera alebo Khora (Scholte 2000).

Schéma č. 4: Ponímania globalizácie podľa Scholteho I.

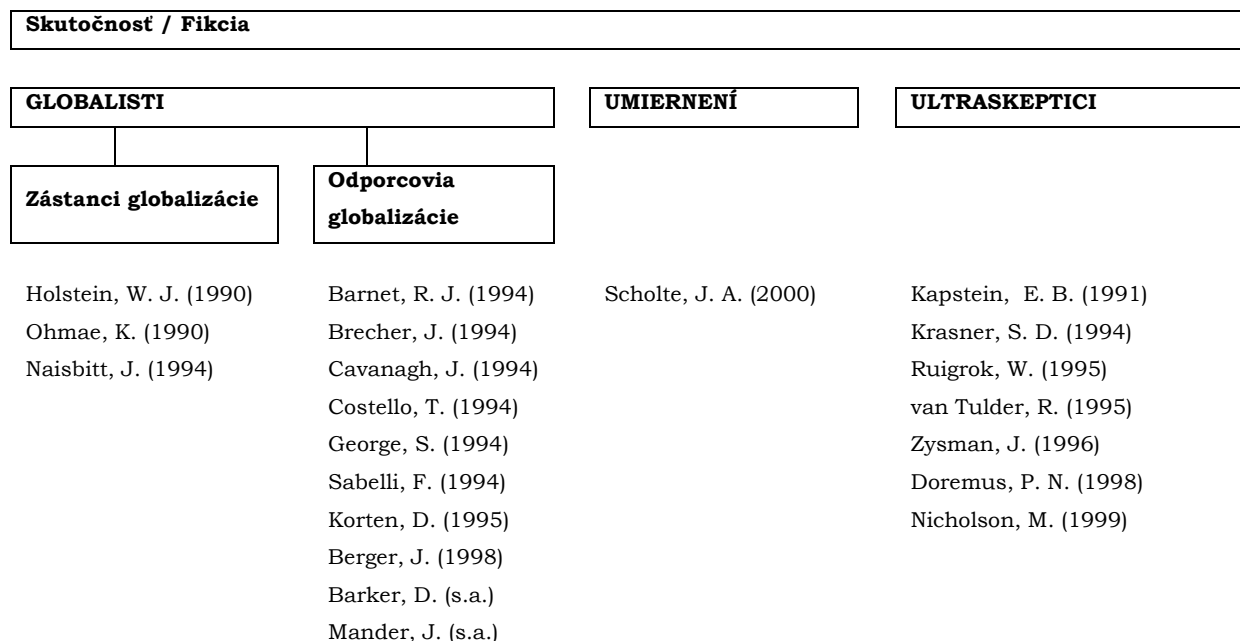
Konceptie globalizácie				
INTERNACIO- NALIZÁCIA	LIBERALI- ZÁCIA	UNIVERZA- LIZÁCIA	WESTERNIZÁCIA / MODERNI- ZÁCIA	DETERITO- RIALIZÁCIA
Hirst, P. (1996)	Sander, H. (1996)	Davies, B. (1994)	Schiller, H. I. (1991)	Held, D. (1999)
Thompson, G. (1996)		Reiser, O. (1944)	Khor, M. (1995)	Scholte, J. A. (2000)
		Davies, B. (1994)	Spybey, T. (1996)	
			Ling, L. H. M. (2000)	
			Taylor, P. J. (2000)	

Piate ponímanie globalizácie vidí jej podstatu v procese deteritorializácie. To znamená, že vníma globalizáciu ako „také preusporiadanie geografického priestoru, pri ktorom už sociálny priestor nie je vykresľovaný iba z hľadiska územia, územných vzdialeností a územných hraníc“. Z takéhoto chápania globalizácie vychádza napr. dvojica autorov Held a McGrew, ale aj samotný Scholte (Scholte 2000).

Ďalším kritériom, ktoré Scholte berie do úvahy pri utváraní mozaiky rôznych prístupov ku globalizácii, je otázka nazerania na ňu ako na skutočný, reálne existujúci, jav alebo ako na fikciu, teda pojem, ktorý bol vytvorený umelo. Tu vyčleňuje tri skupiny autorov, tzv. globalistov, umiernených a ultraskeptikov (Schéma č.5).

Ku globalistom radí jednak prívržencov globalizácie, ako napr. Ohmaeho alebo Naisbitta, ale aj jej odporcov, Kortena alebo Bergera. Ich spoločným menovateľom je totiž tvrdenie, že „súčasnú sociálnu vzťahy sú úplne globalizované“, globalizácia je „všadeprítomná“ a predstavuje „jedinú najdôležitejšiu skutočnosť v súčasnom svete“ (Scholte 2000, s. 17–18)

Schéma č. 5: Ponímania globalizácie podľa Scholteho II.

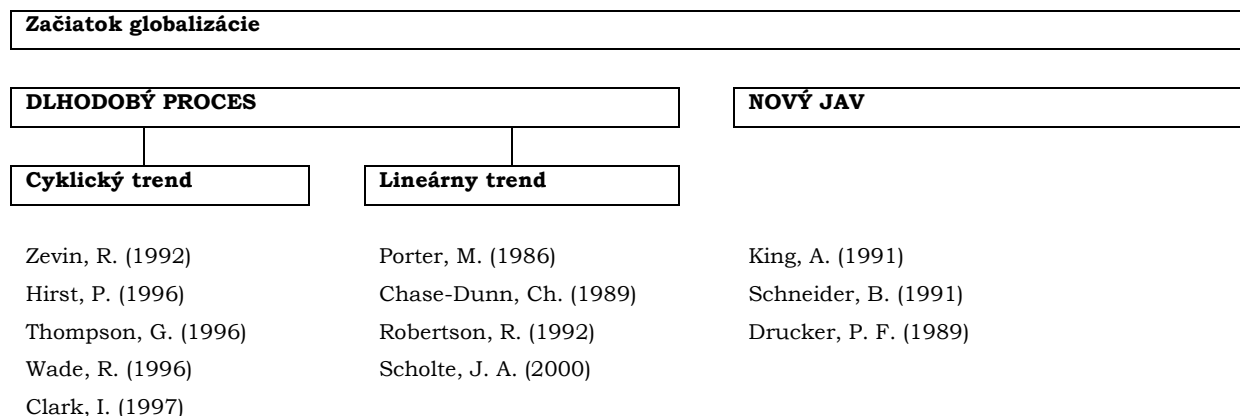

Naproti tomu autori ako Zysman alebo Kapstein zastávajú úplne protichodný názor. Títo tzv. ultraskeptici pokladajú rozpravu o globalizácii za „umelý žargón, módu, podvod, a prázdne slová“ a samotný pojem globalizácia za „hypermoderné označenie prastarých okolností vo svetovej politike“ (Scholte 2000, s. 18).

Medzi týmito názorovými protipólmi však možno rozpoznať aj skupinu tzv. umiernených autorov, ku ktorým sa radí aj samotný Scholte. Podľa nich globalizácia predstavuje „dôležitý“ proces, ktorý je „charakteristický“ pre súčasný spoločenský vývoj, zároveň ale upozorňujú na to, že to „nie je jediný, alebo vždy najdôležitejší, trend“ súčasného sveta. Taktiež poukazujú na nerovnomernosť rozšírenia a pôsobenia tohto procesu, či už z hľadiska geografického alebo sociálneho (Scholte 2000, s. 18).

Pri nasledujúcom kritériu berie Scholte do úvahy to, do akého časového obdobia jednotliví autori zaraďujú počiatky formovania procesu globalizácie. V zásade rozlišuje medzi ponímaniami, ktoré chápu globalizáciu ako dlhodobý proces, a tými, ktoré kladú jej počiatky až do súčasného obdobia, čo možno zobraziť nasledovne (Schéma č.6).

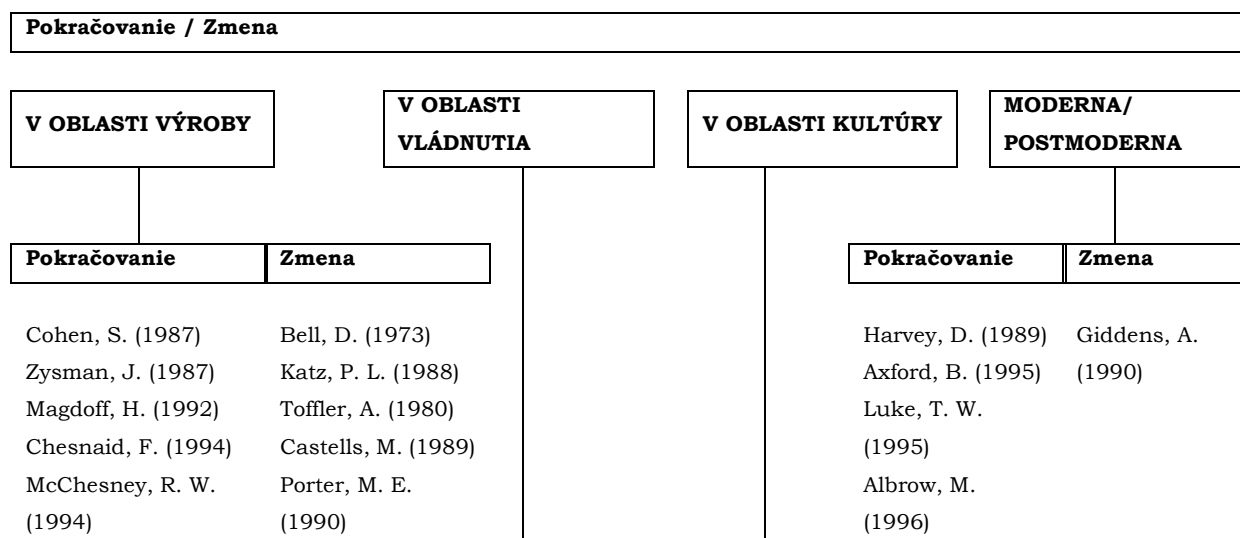
Schéma č. 6: Ponímania globalizácie podľa Scholteho III.

V rámci prvého nazerania na globalizáciu vyčleňuje dve skupiny autorov. Jedných, ako napr. Clarka, Zevina, Hirsta a Thompsona alebo Wadea, považujúcich globalizáciu za trend cyklický, v histórii sa pravidelne opakujúci, a druhých, ako napr. Rolanda Robertsona, Michaela Portera, Christophera Chase-Dunna, ktorí tvrdia, že globalizácia je proces lineárny, pričom jej začiatok spadá do obdobia pred 100 – 500 rokmi a smerom k súčasnosti sa jej tempo obrovsky zvyšuje. Naproti tomu sa objavujú tvrdenia, že globalizácia je javom úplne novým a začína sa obdobím vzniku „prúdových lietadiel“ a „počítačov“. Ich nositeľmi sú napr. Drucker alebo King a Schneider (Scholte 2000).

Vychádzajúc z iného kritéria, a to toho, ako rôzni autori chápu vzťah medzi globalizáciou a spoločenskými zmenami, rozlišuje Scholte štyri tematicky odlišné okruhy diskusií o globalizácii (Schéma č.7).

Schéma č. 7: Ponímania globalizácie podľa Scholteho IV.

Amin, S. (1996)	Jameson, F. (1991)		Ó Tuathail, G. (1996)
Marshall, D. D. (1996)	Pucik, V. (1992)		
Went, R. (1996)	Bleeke, J. (1993)		
Burbach, R. (1997)	Carnoy, M. (1993)		
Berger, J. (1998)	Drucker, P. F. (1993)		
	Ernst, D. (1993)		
	Toffler, H. (1994)		
	Taylor, W. C. (1996)		
	Weber, A. M. (1996)		
	Bartlett, C. A. (1998)		
	Bryson, J. R. (1998)		
	Daniels, P. V. (1998)		
	Ghoshal, S. (1998)		

Pokračovanie	Zmena	Pokračovanie	Zmena
---------------------	--------------	---------------------	--------------

Krasner, S. D. (1989)	Camilleri, J. A. (1992)	Appadurai, A. (1990)	Hamelink, C. J. (1983)
Thomson, J. E. (1989)	Falk, R. A. (1992)	Smith, A. D. (1990)	Tomlinson, J. (1983)
Kapstein, E. B. (1994)	Wriston, W. B. (1992)	Foster, J. (1991)	Levitt, T. (1983)
Boyer, R. (1996)	Horsman, M. (1994)	Halperin, M. H. (1992)	Guéhenno, J.-M. (1995)
Drache, D. (1996)	Marshall, A. (1994)	Hannerz, U. (1992)	Brown, R. (1995)
Hirst, P. (1996)	Cable, V. (1995)	Scheffer, D. J. (1992)	
Thompson, G. (1996)	Dunn, J. (1995)	Wilmer, F. (1993)	
Mann, M. (1997)	Ohmae, K. (1995)	Buell, F. (1994)	
Pauly, L. W. (1997)	Schmidt, V. A. (1995)	Cable, V. (1994)	
Helleiner, E. (1998)	Khan, L. A. (1996)	Connor, W. (1994)	
Weiss, L. (1998)	Strange, S. (1996)	Robertson, R. (1995)	
	Sassen, S. (1997)	Barber, B. R. (1996)	
	Bauman, Z. (1998)	Huntington, S. (1996)	
		Cox, K. R. (1997)	

Prvý z nich je bližšie vymedzený oblasťou ekonomiky. Na skutočnosť, že globalizácia do značnej miery pozmenila charakter ekonomických vzťahov v rôznych aspektoch, no dotkla sa najmä ich štruktúry (vznik ekonomiky „informačnej“, „vedomostnej“,

„postindustriálnej“, ekonomiky „služieb“ alebo dokonca ekonomiky „neskorokapitalistickej“, či „postkapitalistickej“), upozorňujú mnohí autori, medzi nimi napr. Porter, Bell, Katz, Castells, Toffler a Tofflerová, Jameson a i. Naproti tomu však existuje množstvo autorov, napr. Cohen a Zysman, Berger a i., ktorí tvrdia, že sa síce v ekonomike objavili viaceré nové prvky („nová deľba práce“, „nárast regionalizmu“, „koncentrácia výroby vo veľkých korporáciách“ a pod.), ale tie nespôsobili zásadné narušenie kontinuity kapitalistického systému (Scholte 2000, s.20–21).

Podobná nezhoda panuje v diskusii o vplyve procesu globalizácie na zmenu politickej štruktúry. V tomto prípade sa veľká pozornosť venuje najmä otázke postavenia štátu. Viacero autorov v tejto súvislosti hovorí o oslabovaní jeho suverenity, či dokonca o jeho kríze alebo úpadku. Možno medzi nimi spomenúť napr. Cabla, Schmidtovú, Ohmeaeho, Khana, Baumana a i. Tento názor sa však často dostáva do stretu s tvrdeniami, že globalizácia nemusí nevyhnutne viesť k strate suverenity a štát aj naďalej ostáva hlavným aktérom medzinárodnej politiky a dokáže vo významnej miere zasahovať do chodu globálnej ekonomiky. Autormi takýchto myšlienok sú napr. Thomson a Krasner, Hirst a Thompson, Mann, Kapstein a i.

No nie je to len meniaci sa úloha samotného štátu, ktorá je predmetom záujmu pri skúmaní vplyvov globalizácie v tejto oblasti, pozornosť sa taktiež venuje celkovej premene spôsobu vládnutia. Autori ako Rosenau a Czempiel, Held, Cox, ale aj Scholte sa prikláňajú k názoru, že medzinárodná politika sa odkláňa od modelu vládnutia, v ktorom je ústredným elementom štát disponujúci vlastnou suverenitou. Vládnutie sa podľa nich stáva „mnohovrstvé“, a hoci v ňom kľúčovú úlohu zohráva štát aj naďalej, autoritu čoraz viac získavajú rôzne lokálne i nadštátne inštitúcie (Scholte 2000).

Tretí okruh diskusií o globalizácii a spoločenskej zmene sa dotýka oblasti kultúry. Aj tu je možné rozpoznať niekoľko navzájom protichodných názorov. Jedna skupina autorov, ku ktorej patrí aj Hamelink, Tomlinson, Levitt a i., pozorujú, že globalizácia spôsobuje homogenizáciu kultúr, teda „prináša jednotnú svetovú kultúru založenú na konzumnom spôsobe života, vplyve USA, masmédiách a anglickom jazyku“. Takáto homogenizácia býva následne vnímaná buď pozitívne, v zmysle „progressívneho kozmopolitizmu“, alebo negatívne, ako „utlačateľský imperializmus“.

Druhá skupina autorov, Appadurai, Robertson, Cox, Halperin a Scheffer, Smith, Barber, Huntington a i., naopak vníma vplyv globalizácie na kultúru ako heterogenizujúci. Vo svojich prácach zvyknú globalizáciu dávať do súvislosti s jedným z takých javov, ako je „kultúrna diverzita“, „glocalizácia“, „fragmentarizácia“, „partikularizmus“ alebo „boj kultúr“.

Napokon. v rámci tejto tematickej oblasti sa objavujú aj názory, že globalizácia spôsobuje premiešavanie prvkov rôznych kultúr. V tomto ponímaní teda vedie k „intenzifikácii interkultúrnych vzťahov, pričom podnecuje nespočetné množstvo nových prepojení a zahladzuje rozdiely medzi národmi a medzi civilizáciami“. Autori ako Hannerz alebo Nederveen Pieterse v tejto súvislosti hovoria to tzv. „kreolizácii“ či „hybridizácii“. (Scholte 2000).

Štvrtý z okruhov diskusií o globalizácii a spoločenskej zmene sa týka širšej rozpravy o moderne a postmoderne. Hoci sa väčšina autorov zhoduje v tom, že globalizácia je produktom moderny, ich odpovede na otázku, či má súčasný globalizovaný svet charakter moderný alebo postmoderný, sa značne líšia. Podľa viacerých autorov, napr. Anthonyho Giddensa, Spybeya, či Ulricha Becka, globalizácia v zásade nezmenila modernú štruktúru spoločnosti, aj keď pripúšťajú, že vytvorila akýsi „nový“ druh moderny. Na druhej strane stoja prívrženci myšlienky, že globalizácia stála pri zrode postmodernity. Možno k nim zaradiť napr. Davida Harveyho alebo Martin Albrowa. Koncept postmodernity, podobne ako koncept globalizácie, nie je jednoznačne definovaný, no v spojitosti s globalizáciou je snáď postačujúce zdôrazniť, že upozorňuje na zmenu spoločenskej organizácie (Scholte 2000).

Predposledným kritériom, ktoré Scholte zohľadňuje pri vytváraní prehľadu rôznych chápaní globalizácie, je to, ako rôzni autori hodnotia dôsledky daného procesu (Schéma č.8).

Schéma č. 8: Ponímania globalizácie podľa Scholteho V.

Hodnotenie globalizácie							
V OBLASTI BEZPEČNOSTI		V OBLASTI ROVNOSTI				V OBLASTI DEMOKRACIE	
Osobná sloboda		Ekologická integrita		Ekonomická bezpečnosť		Kultúra a poznanie	
Kladný fenomén	Záporný fenomén	Kladný fenomén	Záporný fenomén	Kladný fenomén	Záporný fenomén	Kladný fenomén	Záporný fenomén
Holm, H. H. (1995)	Kaplan, R. D. (1994)	McCormick, J. (1989)	Peccei, A. (1969)	Bergsten, C. F. (1996)	Mander, J. (1996)		Tomlinson J. (1991)
Sørensen, G. (1995)	Seddon, D. (1994)	Haas, P. M. (1993)	Commoner, B. (1971)	Bryan, L. (1996)	Goldsmith, E. (1996)		Petras, J. (1993)
	Walton, J. (1994)	Young, O. R. (1996)	Beck, U. (1988)	Farrell, D. (1996)	Greider, W. (1997)		Golding, P. (1997)
	Williams, P. (1994)	Tanner, S. (1997)	Meadows, D. H. (1992)	Burtless, G. (1998)	Strange, S. (1998)		Harris, P. (1997)
	Harvey, R. (1995)		Rich, B. (1994)				
	Shelley, L. I. (1995)		Reed, D. (1996)				
	Pettman, J. J. (1996)						
	Skrobanek, S. (1997)						

Doezema,
J. (1998)
Johnston,
R. (1999)
Kempadoo,
K. (1998)
Mittelman,
J. H.
(1999)

Kladný fenomén	Záporný fenomén	Kladný fenomén	Záporný fenomén
Prietilä, H. (1994)	Budhoo, D. L. (1990)	Abramson, J. B. (1988)	Connolly, W. E. (1991)
Stienstra, D. (1994)	Flora, C. B. (1990)	Huntington, S. P. (1991)	Held, D. (1993)
Vickers, J. (1994)	Rich, B. (1990)	Wriston, W. B. (1992)	McGrew, A. (1993)
	Falk, R. A. (1993)	Frederick, H. (1993)	Korten, D. (1995)
	Joekes, S. (1994)	Rheingold, H. (1993)	Gill, S. (1996)
	Mazrui, A. A. (1994)	Shin, D. C. (1994)	Robinson, W. I. (1996)
	Weston, A. (1994)	Diamond, L. (1996)	Armijo, L. E. (1995)
	Moon, G. (1995)	Lee, E. (1996)	Loader, B. D. (1998)
	Teeple, G. (1995)	Plattner, M. F. (1996)	Ake, C. (1999)
	Alexander, T. (1996)	Harcourt, W. (1999)	Barber, B. R. (1999)
	McMichael, P. (1996)		
	Thomas, C. (1997)		
	Wilkin, P. (1997)		
	Gray, J. (1998)		
	Hurrell, A. (1998)		
	Woods, N. (1998)		
	Peterson, V. S. (1999)		
	Runyan, A. S. (1999)		

Privrženci globalizácie v zásade tvrdia, že prináša „zvýšenie výkonnosti, blahobytu, demokracie, spolupatričnosti a mieru“. Jej kritici naopak zastávajú názor, že „podkopáva bezpečnosť, spravodlivosť a demokraciu“. Otázka kladov a záporov globalizácie tvorí snáď najfrekvencovanejšiu časť diskusií o tomto jave a množstvo autorov, ktorí sa k nej vyjadrujú, prispieva však len k väčšej neprehľadnosti v celej problematike. Scholte rozdelil všetky podobné rozmanité názory na niekoľko okruhov, na vyjadrenia k problému bezpečnosti

(pričom bezpečnosť poníma v čo najširšom zmysle, ako osobnú bezpečnosť, ekologickú integritu, ekonomickú bezpečnosť a zachovanie kultúry), spravodlivosti a demokracie. Spomedzi zástancov názoru, že globalizácia pôsobí aspoň v jednej z týchto oblastí pozitívne, je možné uviesť Sørensona, McCormicka, Bergstena, Stenstera i Huntingtona. Medzi tými, ktorí upozorňujú aj na jej negatívne pôsobenie zase možno nájsť takých autorov ako Harvey, Beck, Gray, Held a McGrew, Korten a i. (Scholte 2000).

Nielen názory na hodnotenie, ale aj na to, aká by mala byť reakcia politiky na stále sa zintenzívňujúci vplyv globalizácie, sa značne líšia. Scholte medzi nimi rozoznáva tri rôzne prístupy – neoliberalizmus, reformizmus a radikalizmus (Schéma č.9).

Schéma č. 9: Ponímania globalizácie podľa Scholteho VI.

Politická odpoveď				
NEOLIBERALIZMUS	REFORMIZMUS	RADIKÁLI		
		Tradicionalisti	Globálni socialisti	Postmodernisti
Williamson, J. (1990)	Deacon, B. (1997)	Goldsmith, E. (1996)	Gills, B. (1997)	Albrow, M. (1996)
Gill, S. (1995)	Reinicke, W. H. (1998)	Mander, J. (1996)	Waterman, P. (1998)	Alker, H. R. (1996)
	Kaul, I. (1999)	Raghavan, C. (1996)		Shapiro, M. J. (1996)
		Hewison, K. (1999)		

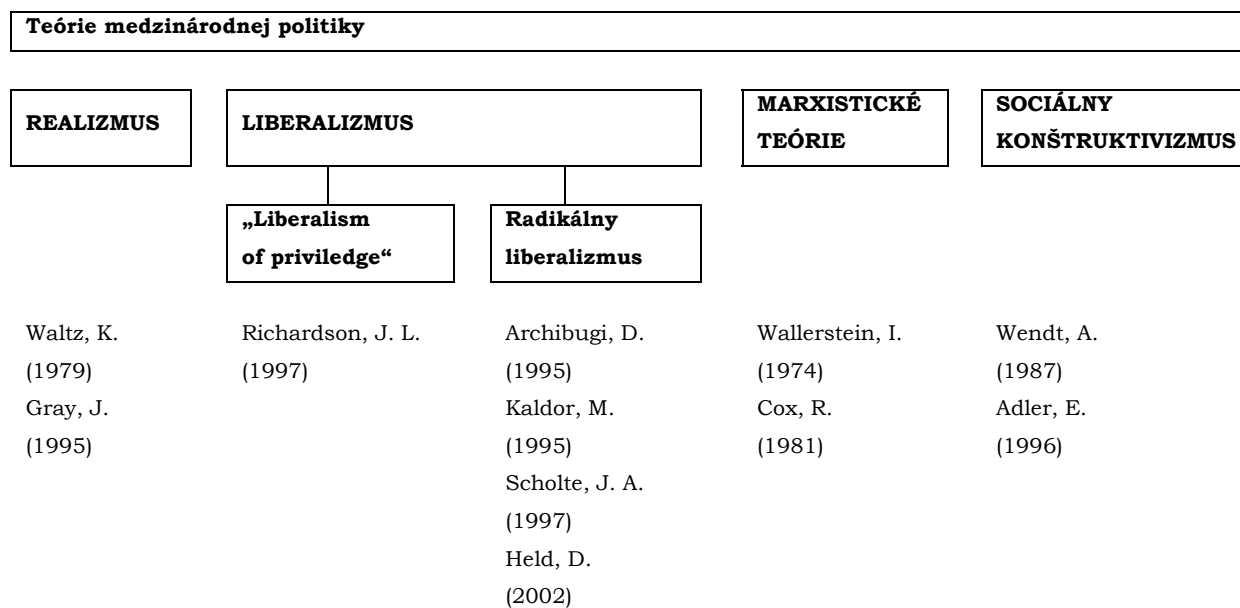
Stúpenci neoliberálnych myšlienok, napr. Williamson, Gill, sú presvedčení, že žiadna politická autorita by nemala zasahovať do dynamiky procesu globalizácie, tá by mala byť riadená iba trhovými silami. Reformisti, ako Deacon, Reinicke alebo Kaul, na rozdiel od nich volajú po prijatí politických opatrení a riadení smerovania globalizácie. Nezhodujú sa však v tom, kto by mal pri tomto rozhodovaní zohrávať hlavnú úlohu. Časť reformistov je presvedčená, že globalizácia by mala byť pod kontrolou štátu, druhá časť sa domnieva, že túto úlohu by mali prebrať nadštátne inštitúcie. Úplne odlišné stanovisko k týmto otázkam zastávajú radikáli, ktorí prezentujú široké spektrum názorov. Na jednej strane stoja tzv. tradicionalisti, napr. Mander a Goldsmith, Raghavan, Hewison, a i., ktorí presadzujú „deglobalizáciu“, teda návrat do stavu pred začiatkom globalizácie. Táto deglobalizácia by sa mala dotýkať rôznych oblastí, či už ekonomiky, životného prostredia alebo náboženstva. Na druhej strane vystupujú tzv. globálni socialisti, ako Gills, Waterman, a postmodernisti, napr. Albrow, Shapiro, ktorí síce podporujú pokračovanie globalizácie, ale zároveň

presadzujú transformáciu spoločenských štruktúr – globálni socialisti predovšetkým kapitalizmu, postmodernisti racionalizmu (Scholte 2000).

1.2.4. Klasifikácia ponímaní globalizácie podľa Baylisa a Smitha

Kolektív autorov pod vedením Johna Baylisa a Steva Smitha sa v roku 2005 v práci *The Globalization of World Politics* pokúsil o vytvorenie systematického prehľadu rôznych ponímaní globalizácie ich zasadením do už existujúceho teoretického rámca. Zamerali sa pritom na preskúmanie toho, ako na globalizáciu reagujú a ako ju interpretujú rôzne teórie medzinárodnej politiky. V rámci nich vyčleňujú štyri dominantné teórie medzinárodnej politiky (realizmus, liberalizmus, marxistické teórie a sociálny konštruktivizmus) (Baylis a Smith, 2005, s. 7 – 10). Každý jeden z týchto prístupov poníma globalizáciu inak, a spolu vytvárajú rôznorodú mozaiku (Schéma č.10).

Schéma č. 10: Ponímania globalizácie podľa Baylisa a Smitha

Z pohľadu realizmu je globalizácia proces, ktorý spôsobuje zvyšovanie vzájomnej prepojenosti a závislosti ekonomík a kultúr. Tieto zmeny však podľa realistov vo výraznej miere nezasahujú do oblasti politickej, najmä nie do postavenia štátu. Tvrdia, že vplyvom globalizácie sa teritoriálne usporiadanie sveta nemení, štát je stále hlavným aktérom medzinárodnej politiky, jeho suverenita ostáva zachovaná a v medzinárodnej politike sú i naďalej prítomné boj o politickú moc, hrozba použitia sily a dôležitosť mocenskej rovnováhy. Zároveň úplne nevyklučujú možnosť existencie „transnárodného vládnutia“, zdôrazňujú však

jeho závislosť na distribúcii moci. Vzhľadom na prevahu moci, akú v súčasnosti majú USA, realisti často spájajú globalizáciu s westernizáciou, či s amerikanizáciou. Ani v prípade šírenia západných hodnôt, ako je liberalizmus, kapitalizmus a konzumný spôsob života, sa ale neobávajú stierania hraníc medzi jednotlivými národmi a nacionalizmus považujú za stále významnú silu v medzinárodnej politike. V súvislosti s budúcim vývojom realisti predpokladajú zmenu mocenskej rovnováhy spôsobenej nárastom ekonomickej moci Číny, následkom čoho sa západ dostane do pozície, v ktorej už nebude svoje hodnoty predovšetkým šíriť a presadzovať, ale skôr naopak v prvom rade chrániť. K predstaviteľom tohto prúdu Smith a Baylis radia napr. K. Waltza alebo J. Graya (Baylis, Smith 2005).

V mnohom odlišný názor zastávajú predstavitelia liberalizmu, ako Hurrell a Woods, Archibugi, Kaldor a i. Nesúhlasia hlavne s ponímaním štátu ako kľúčového aktéra medzinárodnej politiky a upozorňujú na nárast počtu nových aktérov, schopných zasahovať v globálnom meradle. Svet podľa nich vyzerá ako „pavučina“, ktorej jednotlivé časti sú navzájom poprepájané zásluhou moderných technológií a komunikačných systémov. Globalizácia predstavuje dlhodobý proces, výsledkom pôsobenia ktorého je zmena systému medzinárodnej politiky. V otázke riešenia problémov, ktoré globalizácia prináša, sa však v rámci liberalizmu vytvorili dve odlišné stratégie. Prvou z nich je tzv. „liberalism of privilege“ a jej zástancom je napr. J. L. Richardson. Táto stratégia je založená na tom, že riešenie problémov spôsobovaných globalizáciou je potrebné zveriť silným demokratickým štátom tvoriacim jadro medzinárodného systému, otvoreným trhom a inštitúciami. Podľa tejto stratégie totiž neexistuje iná alternatíva na riešenie daných problémov ako ochrana a rozširovanie už existujúceho systému liberálnych inštitúcií. Druhú stratégiu možno označiť ako radikálny liberalizmus, ktorý na rozdiel od predchádzajúcej stratégie spochybňuje liberálny a demokratický charakter súčasných medzinárodných inštitúcií. Jej predstavitelia, ako napr. Held, Kaldor, Archibugi, Scholte, upozorňujú, že v rámci pôsobenia a činnosti týchto inštitúcií na globálnej úrovni existuje obrovský demokratický deficit. Navrhujú preto zmenu modelu demokracie a apelujú na budovanie globálnej občianskej spoločnosti (Baylis, Smith 2005).

Marxistické teórie vyhlasujú koncept globalizácie za výmysel. Pod týmto označením sa na základe ich tvrdení neskrýva žiadna kvalitatívna zmena. Globalizácia predstavuje iba vrcholné štádium kapitalizmu, usporiadania podporovaného Západom, ktorý čoraz intenzívnejšie prehľbuje rozdiely medzi jadrom, perifériou a semiperifériou, a podriaďuje štát diktátu medzinárodnej kapitalistickej ekonomiky. Ani komunikačná revolúcia, ani nárast intenzity nadnárodných tokov, či zvýšenie počtu nadnárodných spoločností alebo rôznych „anti- hnutí“ nepredstavuje zásadnú zmenu kapitalistického systému. Vo všetkých podobných prípadoch ide skôr o prejavy dlhodobo postupujúceho trendu a jedinou novou záležitosťou je nárast vedomia o tomto dianí. Na pochopenie jednotlivých prejavov globalizácie je preto podľa predstaviteľov týchto teórií potrebné najprv porozumieť črtám globálneho kapitalizmu. Tí zároveň tvrdia, že pojem globalizácia je používaný len ako „ideologická zbraň politikov“ a súčasné kapitalistické usporiadanie spoločnosti nie je ani

„prirodzené“, ani „nevyhnutné“. Navrhujú preto položiť základy nového usporiadania, ktoré by bolo „spravodlivejšie“ a „ľudskejšie“. Medzi predstaviteľov podobných myšlienok Smith a Baylis radia Wallersteina, Coxa a i. (Baylis, Smith 2005).

Najnovšou z dominantných teórií medzinárodnej politiky je podľa spomínanej dvojice autorov sociálny konštruktivizmus. Jeho zástancovia, napr. Wendt, Adler a pod., zdôrazňujú, že globalizácia je proces, ktorý je možné usmerňovať nielen prostredníctvom superveľmocí, ale napr. aj „vytváraním rôznych nadnárodných sociálnych hnutí za pomoci modernej technológie“. Významnú úlohu pri tom podľa nich zohráva difúzia, teda spôsob „ako sa jednotlivé organizačné modely, postupy, normy, stratégie alebo názory rozširujú v rámci populácie“. V súvislosti s difúziou poukazujú na existenciu inštitucionálneho izomorfizmu a internacionalizáciu noriem, ktoré sú prejavom „narastajúcej homogenizácie vo svetovej politike, prehľbovania medzinárodnej komunity a socializačných procesov“ (Baylis, Smith 2005).

1.2.5. Klasifikácia ponímaní globalizácie podľa Jonesa

V roku 2006 reagoval Andrew Jones v práci *Dictionary of Globalization* na potrebu vytvorenia prehľadu množstva prúdov v chápaní globalizácie vypracovaním dvoch klasifikácií. Pri prvej z nich vychádzal z toho, akej oblasti spoločenského života sa dané ponímanie globalizácie dotýka. Pri druhej, do ktorej zo základných kategórií vznikajúceho teoretického rámca zovšeobecňujúceho globalizačné procesy možno dané chápanie zaradiť.

Na základe prvého kritéria vyčleňuje Jones päť dimenzií globalizácie, pričom upozorňuje, že tieto dimenzie nie sú vymedzené striktno a môžu sa navzájom prelínať. (Schéma č.11).

Schéma č. 11: Ponímania globalizácie podľa Jonesa I.

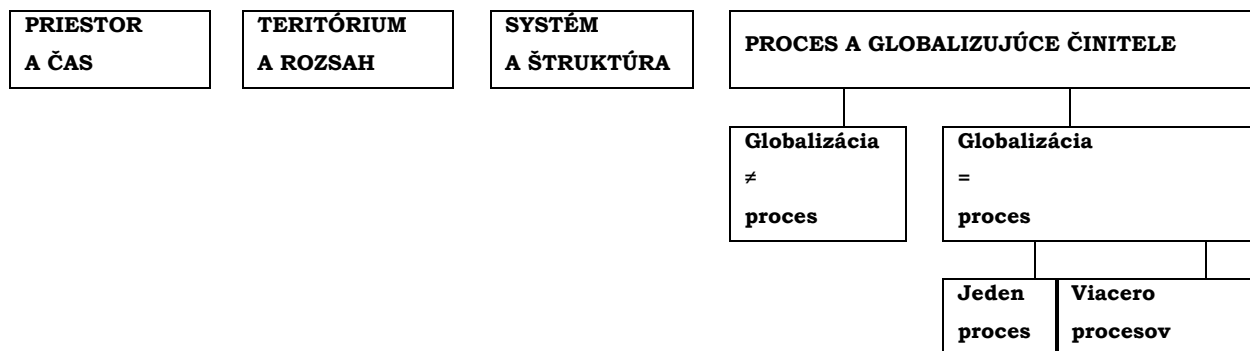

Predstavitelia prvej z nich, ekonomickej a technologickej dimenzie, sa zaoberajú zmenami, ktoré globalizácia spôsobuje v oblasti ekonomiky a komunikačných technológií. Svoju pozornosť upriamujú na nárast intenzity a objemu obchodu, zmenu organizácie výroby a jej presun mimo hraníc národných štátov, vznik nadnárodných spoločností, integráciu finančných trhov a rastúcu úlohu veľkomiest ako centier moci a kontroly globálnej ekonomiky.

S ekonomicou a technologickou dimenziou úzko súvisí dimenzia politiky a vládnutia. Autori venujúci sa tejto dimenzii rozoberajú otázky rozšírenia a vplyvu ideológie neoliberalizmu, zmeny postavenia štátu a oslabenia štátnej suverenity vplyvom globalizácie, ako aj otázky rozvoja a potreby vytvorenia novej štruktúry globálneho vládnutia.

Schéma č. 12: Ponímania globalizácie podľa Jonesa II.

Kategórie

Giddens, A.
(1999)

Harvey, D.
(2003)

Giddens, A.
(1999)

Tomlinson, J.
(2000)

Sassen, S.
(2001)

Sklair, L.
(2001)

Cox, R.
(1997)

Giddens, A.
(1999)

Held, D.
(1999)

V rámci sociokultúrnej dimenzie autori upriamujú svoju pozornosť na problematiku kultúrnych identít v zmysle ich možnej hybridizácie, vplyvu médií na výmenu jednotlivých prvkov kultúry, formovania či neformovania homogénnej globálnej kultúry, migrácie a pohybu osôb v globálnych rozmeroch, vzniku globálnych politických i ekonomických elít a súčasného narastania sociálnych rozdielov, ale aj formovania nadnárodných komunit neukotvených v rámci hraníc národného štátu. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch dimenzií v rámci tejto uvádza Jones aj jej predstaviteľov, ktorými sú napr. Tomlinson, Appadurai a Sklair.

Ústrednými témami environmentálnej dimenzie sú udržateľný rozvoj, globálna environmentálna politika, globálne problémy ľudstva a adekvátnosť postupov globálnych inštitúcií pri riešení globálnych problémov.

Kritická/radikálna alebo antiglobalizačná dimenzia predstavuje kritický prúd voči ekonomickej globalizácii uskutočňovanej v duchu neoliberalizmu a inštitúciám, ktoré ju presadzujú. Jej predstavitelia, medzi ktorých Jones radí Amina, Khora a Shiva poukazujú najmä na to, že vplyvom takto prebiehajúcej globalizácie narastá nerovnosť a sociálna nespravodlivosť v celosvetovom meradle. Svoju pozornosť preto upriamujú na hľadanie alternatívnych foriem globalizácie (Jones 2006).

Vychádzajúc z druhého kritéria vyčleňuje Jones štyri dvojice kategórií tvoriacich základný rámec, na ktorom sú budované teórie globalizácie – priestor a čas, teritórium a rozsah, systém a štruktúra, proces a globalizujúce činitele (Schéma č. 12).

Predstavitelia, ako napr. Giddens a Harvey, ktorí v súvislosti s globalizačnými procesmi rozpracúvajú prvú z uvedených dvojíc kategórií, vymedzujú globalizáciu ako zmenu ľudského vnímania priestoru a času. Tvrdia, že vplyvom masmédií, ako aj rozvoja informačných, komunikačných a dopravných systémov dochádza k tzv. „časopriestorovej kompresii“, resp. „časopriestorovému rozpojeniu“. „Časopriestorovou kompresiou“ označujú skutočnosť, že v priebehu histórie ľudstva sa svet zmenšuje priamo úmerne s narastajúcou rýchlosťou dopravy (Jones 2006, s. 213). „Časopriestorové rozpojenie“ je koncept podobný, vzťahujúci sa na „natiahnutie“ sociálnych vzťahov vo všetkých ich formách do neobmedzených „časopriestorových rozpätí“ (Jones 2006, s. 13; Giddens 1998, s. 26).

Kategórie teritória a rozsahu sú v spojitosti s globalizáciou rozpracované autormi ako je Giddens, Tomlinson alebo Sassen. Podľa nich globalizácia spôsobuje tzv. „deteritorializáciu“, prípadne „reteritorializáciu“ či „transhraničnosť“ (transborderness). Týmito pojmami označujú vytrhnutie sociálnych vzťahov zo svojich koreňov, a ich prípadné premiestnenie na iné miesto či získanie nezávislosti od hraníc národných štátov (Jones 2006, s. 13). Súčasne poukazujú na to, že proces globalizácie zároveň zasahuje priestor v rozličnom rozsahu – od lokálnej úrovne, cez úroveň národnú a regionálnu, až po úroveň globálnu – dokonca môže vytvárať rozmanité prepojenia jednotlivých úrovní (v zmysle pojmu globalizácia) (Jones 2006).

Mnohí autori, medzi nimi napr. Sklair a Cox, uvažujú o globalizácii ako o narastaní vzájomnej závislosti jednotlivcov, skupín a organizácií, čo považujú za jednu z črt svetového systému. Táto vzájomná závislosť jednotlivých prvkov systému zároveň spoluvytvára štruktúru samotného systému a spoluurčuje charakter vzájomných vzťahov jeho prvkov.

Najväčšia nejednotnosť v ponímaní globalizácie v rámci tejto klasifikácie existuje pri poslednej dvojici kategórií, proces a globalizujúce činitele. Väčšina autorov sa zhoduje na tom, že globalizácia je procesom. Títo autori sa však už menej stotožňujú v otázke, či je globalizácia iba jedným procesom alebo ju tvorí viacero procesov. Tí, ktorí tvrdia, že globalizácia je tvorená viacerými procesmi, sa navyše nezhodujú v množstve týchto procesov. Giddens napr. tvrdí, že globalizáciu tvorí mnoho procesov (teda neurčuje ich

presný počet), zatiaľčo Held konkrétne vymenúva štyri procesy, ktoré sú charakteristické pre všetky fázy globalizácie (Jones, 2006, Mattová 2003). Existujú však aj tvrdenia, že o globalizácii ako o procese hovoriť nemožno, ich argumentácia sa opiera najmä o kategóriu globalizujúcich činiteľov: „Podľa tých, ktorí čerpajú z postštrukturalistickej filozofickej tradície, procesuálna konceptualizácia globalizácie v sebe zahŕňa koherenciu a stálosť pôsobenia globalizačných činiteľov v súčasnom svete, čo v skutočnosti neexistuje. Mocenské vzťahy a sociálne činitele, ktoré spôsobujú globálnu vzájomnú závislosť sú z tohto hľadiska nestále, navzájom protichodné a niekedy pôsobia v zmysle rozpájania. To otvára kritický priestor na spor o to, či javy zachytené v koncepte globalizácie sú výsledkom zmien, ktoré môžu byť vymedzené ako jeden alebo viacero procesov“ (Jones 2006, s.12–15). Pri pohľade na rozpracovanie problematiky globalizácie z hľadiska tejto klasifikácie zrejme teda najviac otázok ostáva práve pri vysvetlení dynamiky jej fungovania.

1.2.6. Porovnanie analyzovaných klasifikácií ponímaní globalizácie

Na základe analýzy uvedených klasifikácií je možné si všimnúť veľkú rôznorodosť obsahov i rozsahov pojmu globalizácia. Jednotlivé vysvetlenia globalizácie ako javu sa v niektorých aspektoch odlišujú natoľko, že sú si vzájomne protichodné. No nie je to len množstvo a rozmanitosť pohľadov, ktoré nám tieto klasifikácie poskytujú, ukazujú totiž minimálne dvojaký prístup, aký možno uplatniť pri spracovaní daných ponímaní do istého teoretického rámca.

Prvý prístup uplatňujú autori Baylis a Smith, ktorí sa snažia zasadiť koncept globalizácie do už existujúceho systému poznania, pričom neopúšťajú rámec jedného vedného oboru a špecifickejšie si všimajú ako jav nazývaný globalizácia interpretujú jednotlivé teórie medzinárodnej politiky. Na základe toho overujú platnosť a aplikovateľnosť už existujúcich teórií vo vzťahu ku koncepcii globalizácie.

Druhý prístup si vo svojich prehľadoch rozličných chápaní globalizácie zvolili Beck, Held, McGrew, Scholte a Jones. Na základe analýzy veľkého množstva prác autorov, venujúcich sa globalizácii, si vytvorili vlastné kritériá a postupy na to, ako odlišné závery mnohých autorov, často aj z odlišných vedných odborov, zovšeobecniť. Výsledkom sú rozmanité klasifikácie všeobecnejšie i prepracované do detailov, ktoré sú odrazom snahy, spojenej s narastajúcou potrebou pristupovať ku štúdiu globalizácie multidisciplinárne, o komplexné zachytenie a utriedenie najrôznorodejších pohľadov na globalizáciu.

Na základe uvedenej analýzy príčin nejednotnosti ponímania globalizácie a predstavenia množstva prístupov k tomuto spoločenskému javu, ktoré boli prezentované prostredníctvom vybraných systematických utriedení, som sa pokúsili priblížiť zložitú východiskovú pozíciu pri skúmaní problematiky globalizácie.

Literatúra:

1. APPADURAI, A. (2005): Cultural Dimensions of Globalization. In: *The Global History Reader*. New York; London : Routledge.
2. BAYLIS, J., SMITH, S. et al. (2005): *The Globalization of World Politics*. Oxford : Oxford University Press.
3. BAUMAN, Z. (1999): *Globalizace : Důsledky pro člověka*. Praha : Mladá Fronta.
4. BECK, U. (2004): *Čo je globalizácia?* Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských vydavateľov.
5. BECK, U. (2004): *Riziková spoločnosť : Na ceste k inej modernite*. Praha : SLON, 2004. *Britannica CD*.
6. GIDDENS, A. (1998): *Důsledky modernity*. Praha : SLON.
7. GILPIN, R. (2000): *The Challenge of Global Capitalism : The World Economy in the in the 21st Century*. Princeton: Princeton University Press.
8. HELD, D., MCGREW, A. et al. (1999): *Global Transformations : Politics, Economics and Culture*. Cambridge : Polity Press.
9. HELD, D., MCGREW, A. (2002): *Globalization/Antiglobalization*. [s.l.] : Polity Press, 2002.
10. HOLLIS, M., SMITH, S. (2000): *Teorie mezinárodních vztahů. Interpretace a porozumění*. Brno : Centrum demokracie a kultury.
11. JONES, A. (2006): *Dictionary of Globalization*. Cambridge : Polity Press.
12. KREJČÍ, O. (2001): *Mezinárodní politika*. Praha : Ekopress.
13. MATTOVÁ, I. (2003): *Globalizácia : vybrané kapitoly*. Prešov : NITECH.
14. SCHOLTE, J. A. (2000): *Globalization : A Critical Introduction*. London : Macmillan.
15. WALLERSTEIN, I. (2006): *Utopistika*. Praha : Intu.
16. WALLERSTEIN, I. (2006): *Úpadek americké moci : USA v chaotickém světě*. Praha : SLON.

Globalization – Approaches and Conceptions of Selected Authors

Abstract

This contribution points out the problem of considerable diversity in semantic content of the notion of "globalization" in social sciences, and explains the main reason of unclarity and ambiguousness in using this notion. The existing variety of globalization concepts is illustrated by means of different globalization classifications that were arranged by selected authors according to specific criteria. The individual classifications are then compared, and there are found two distinct approaches how different contents of the notion of globalization can be integrated into a theoretical frame.

Key Words: globalization, classifications of globalization.